

University of Vaasa

**”Gryta bör vara benämning för kärn
av kraftigt material ...”
Experters bidrag för att skapa
terminologiska resurser**

Hans Landqvist, Niina Nissilä & Nina Pilke
Nordterm, 13.6.2017, Kongsberg

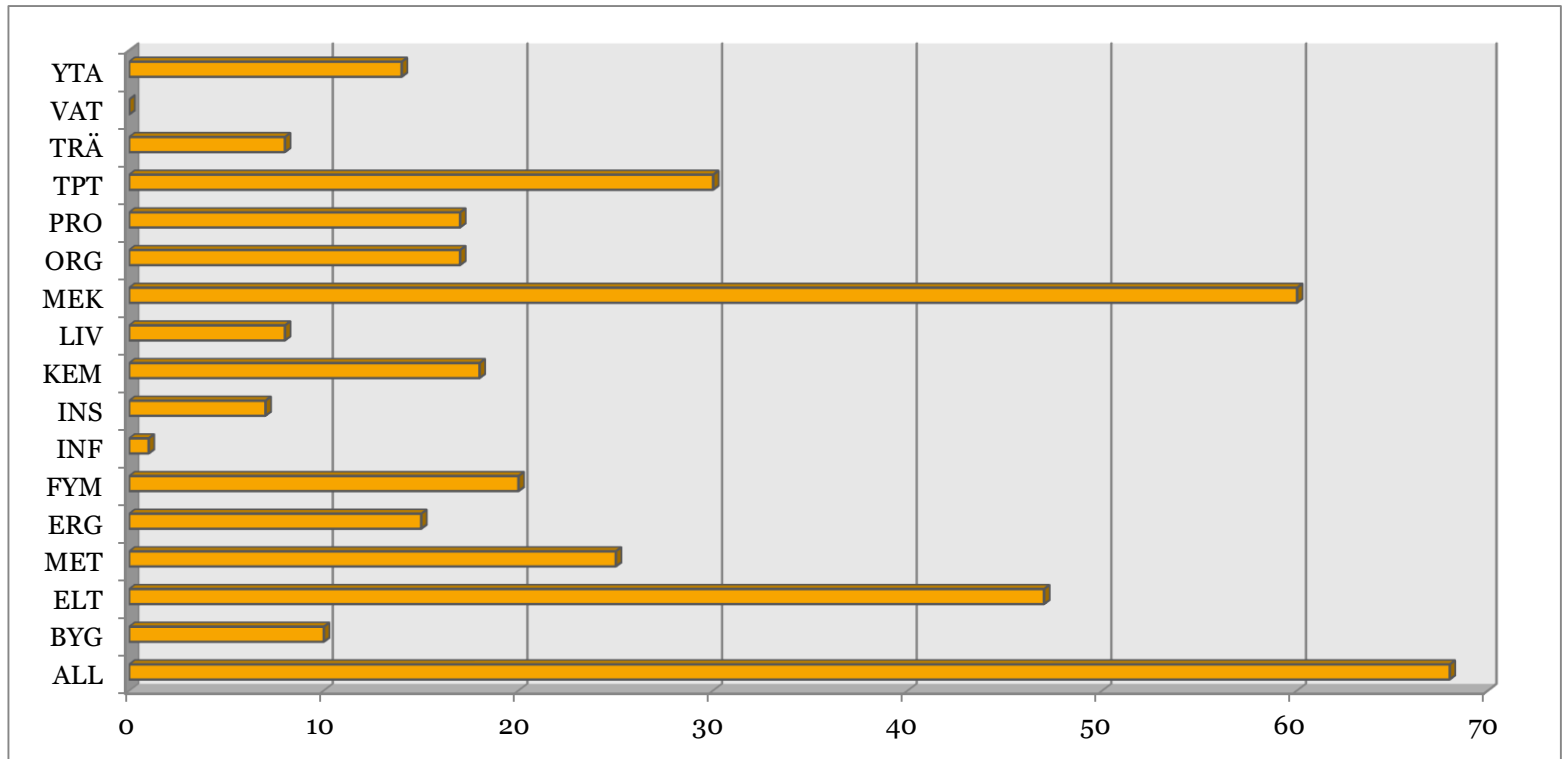
Syfte & Forskningsfrågor

- Redovisa hur fack- och språkexperter medverkar i den terminologiska kunskapshanteringen, -överföringen och -etableringen som sker genom rundfrågor till experter vid Tekniska nomenklaturcentralen (TNC)
  - 1) Vad kännetecknar argumentationen i fackexperternas ställningstaganden?
  - 2) Vad kännetecknar argumentationen i språkexperternas ställningstaganden?
  - 3) I vilken omfattning syns experternas argumentation i slutresultaten av en tematisk serie rundfrågor?

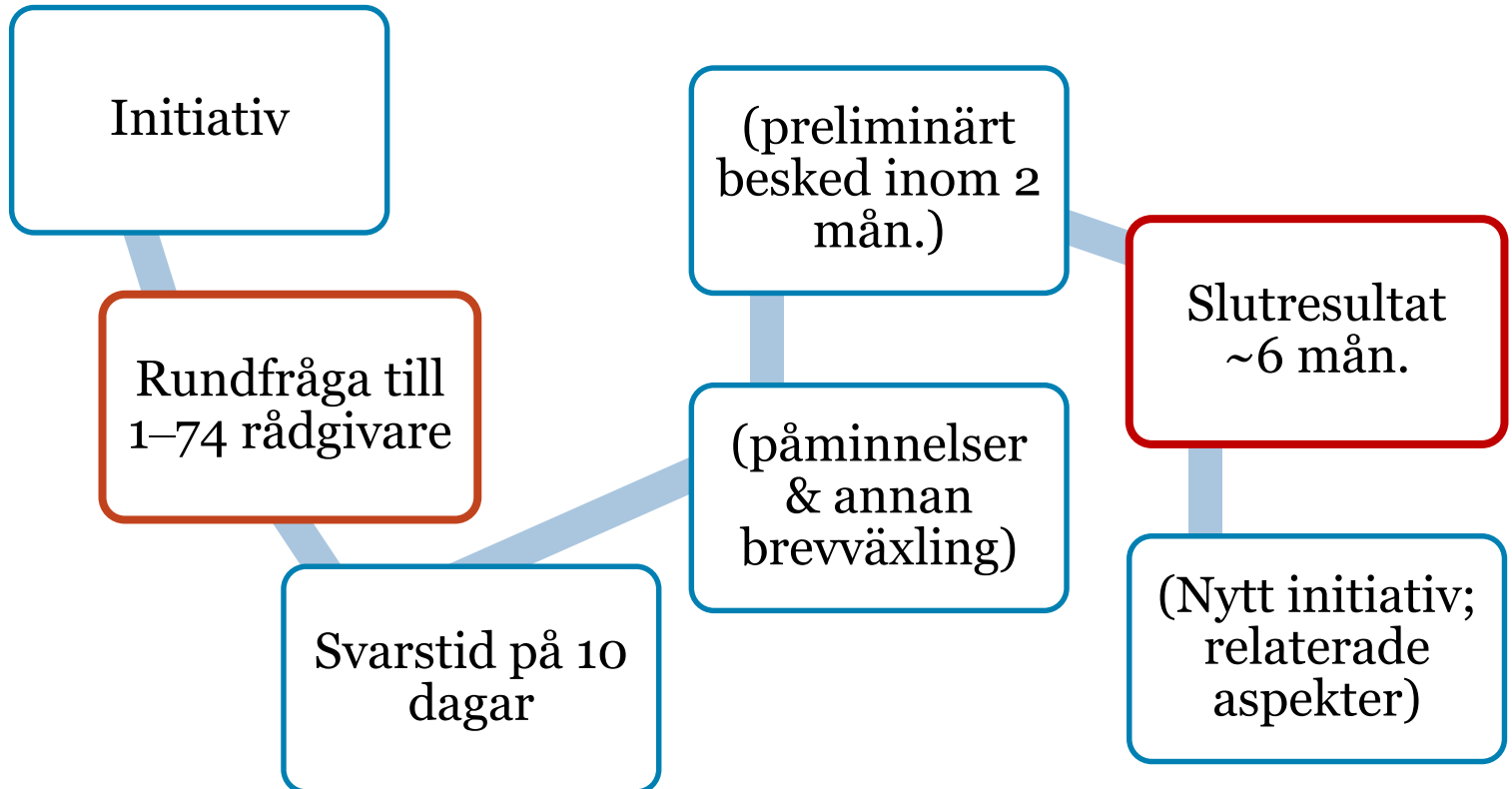
Material: TNC-rundfrågor

- 364 rundfrågor inom 17 områden (med underklasser)
- 1941–1983, icke-digitaliserat arkivmaterial

Faser och aktörer i rundfrågeprocessen

Rundfråga (1941-1983)

Insamling av fakta, synpunkter och förslag

Brevformat

distribution (namn)

begäran om svar (med datum)

beskrivning av problemet & bakgrunden

bilaga/-or

TNC:s förslag/diskussion kring
den eventuella lösningen/övervägda alternativ

den konkreta frågan

TNC Västerås den 29.4.1948

Rundfråga till C,Å Bergström, A,Bjarne, G,Boestad, M,Classon, W,Davidsson,
D,Du Riets, B,Rybo

R 270

TNC emotar tackamt Eder uttalande i nedanstående angelägenhet. Svaret kan (maskin)skrivas direkt på denna blankett, varav det ena exemplaret är avsett att behållas och det andra att återändas i bifogade kuvert. Svaret önskas om möjligt senast den 7 maj

(Se även bilagan.)

1. Kan ställlina anses vara en lämplig svensk term för "wire"?

2. Om inte, varför?

3. Bör termen wire behållas så stavad, och hur bör den då bönjas?

4. Bör termen behållas, men stavad vajer, med böjningsformerna vajern, flera vajrar, vajrarna?

Ansvar Ni att frågan bort riktas till annan person, skulle TNC dock sätta värde på Eder uttalande, även om icke utförande, och samtidigt en uppgift om vem som i stället bör tillfrågas. Snabb återändning av papperna är då särskilt önskvärd.

Svar

Språkexperter

- Svenska Akademien och Kungliga Vetenskapsakademien valde att samarbeta med TNC utan att bli medlemmar
  - Stödjare som betalat överenskomna bidrag

§ 3

RADGIVARNA

När språklig rådgivare utses, skall personvalet underställas Svenska Akademiens godkännande. Verkställande ledamoten skall ständigt samarbeta med den språkliga rådgivaren i frågor av språklig art.

100 kr / mån

TNC 1941-1942

Språkexperterna, utsedda av Svenska Akademien

Hans Reutercrona (1893–1945)

- rådgivare 1941–1945
- docent i Uppsala och Stockholm
- Norstedt och Söner, Svenska Bokförlaget
- utgett ordböcker (tysk-svensk-tysk)
  - John Holmberg, Grete Reutercrona, Otto Hoppe, Carl Auerbach
- översatt litteratur från tyska, holländska och engelska till svenska

Gösta Bergman (1894–1984)

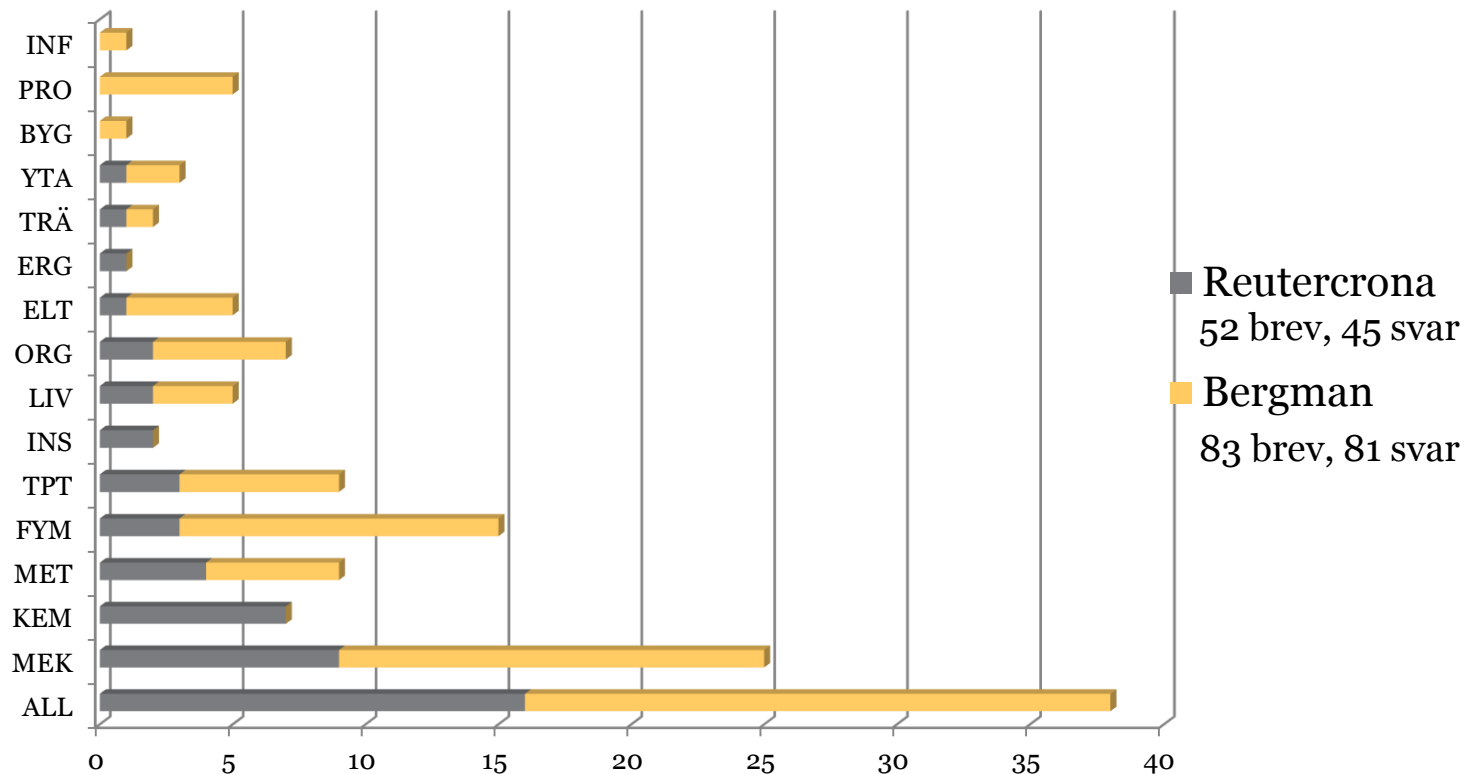
- rådgivare 1945–1977 (1956)
- sekreterare för Nämnden för svensk språkvård (nuvarande Språkrådet)
- 1954–61 chef för Institutet för svensk språkvård
- publikationer om språkvård, stil, slang, etymologi, språkhistoria och provinsialismer i svenska språket
- DN, kåserier, radio

”Vid behandlingen av vissa språkliga angelägenheter har professor Elias Wessén medverkat.”
(TNC 1941–1942)

- **Prof. Bertil Molde** (R337/1972, R338/1979)

134 (52 + 83) rundfrågor till Hans Reutercrona & Gösta Bergman (~40 % av alla rundfrågor under perioden 12/1941–08/1956)

- Inom 13 av Wennerbergs 17 kategorier

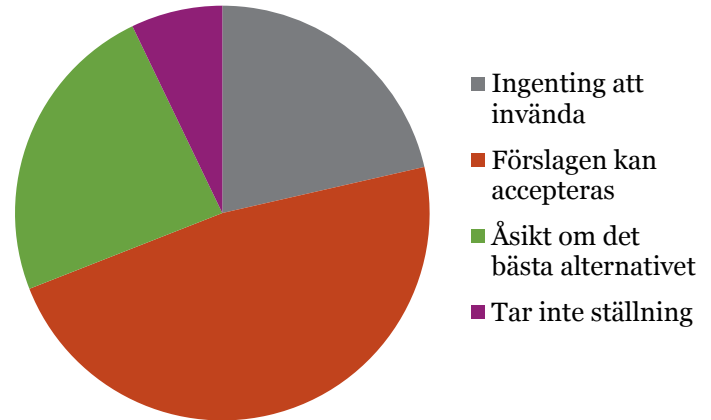
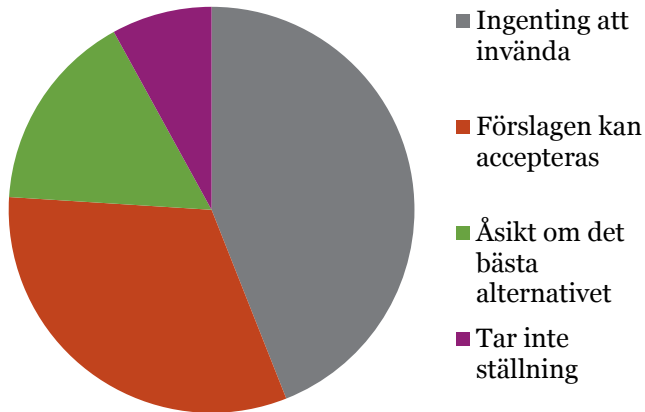

Språkexperterna: korta svar

Reutercrona: 20 svar

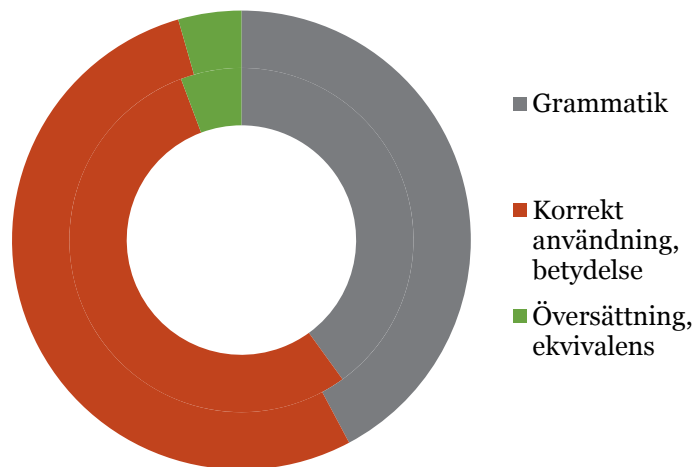
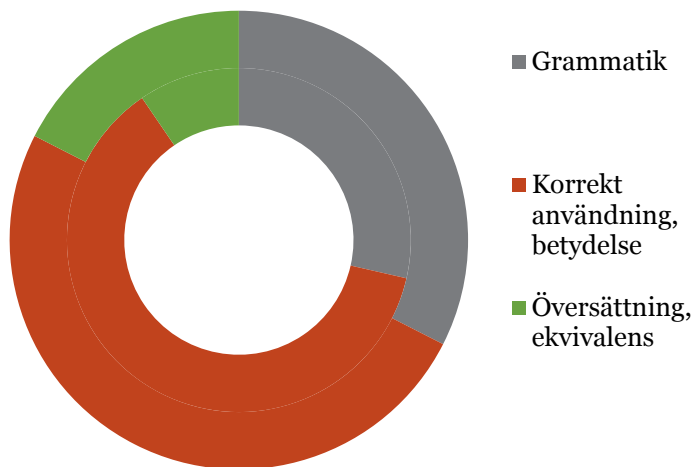
Bergman: 41 svar

Språkexperterna: långa svar

Reutercrona: 25 svar

Bergman: 40 svar

Tema: kokkärl (1945–1954)

R147 (april–juni[?] 1945): kan TNC-förslag till kokkärlsnomenklatur accepteras?

R156 (juli 1945): kan slutsatserna utifrån R147 accepteras?

Korrespondens mellan TNC och olika aktörer (april 1945–maj 1946) + **artiklar** (1946, 1947, 1954)

R157 (juli 1945–maj 1946) kan TNC-förslag om detaljer i kokkärl accepteras?

R156 a (oktober 1945–maj 1946): kan TNC-förslag, med viss hänsyn till självinitierad utredning från AB Svenska Metallverken, accepteras?

R147: förslag till kokkärlsnomenklatur

TNC Västerås den 30.4.1945

Till Aga, Fru Ekegårdh, Kockums AB, Landsmålsarkivet, Carl Lunds Fabriks AB, Norrahammars Bruk, H Reuter-crona, Frkn. A Schenström, AB Svenska Metallverken

Nämnden för svensk språkvård – G. Bergman

Rundfråga 147

TNC emotser tacksamt Edert uttalande i nedanstående angelägenhet. Svaret kan (maskin)skrivas direkt på denna blankett, varav det ena exemplaret är avsett att behållas och det andra att återsändas i bifogade kuvert. Svaret önskas om möjligt senast den 11 maj

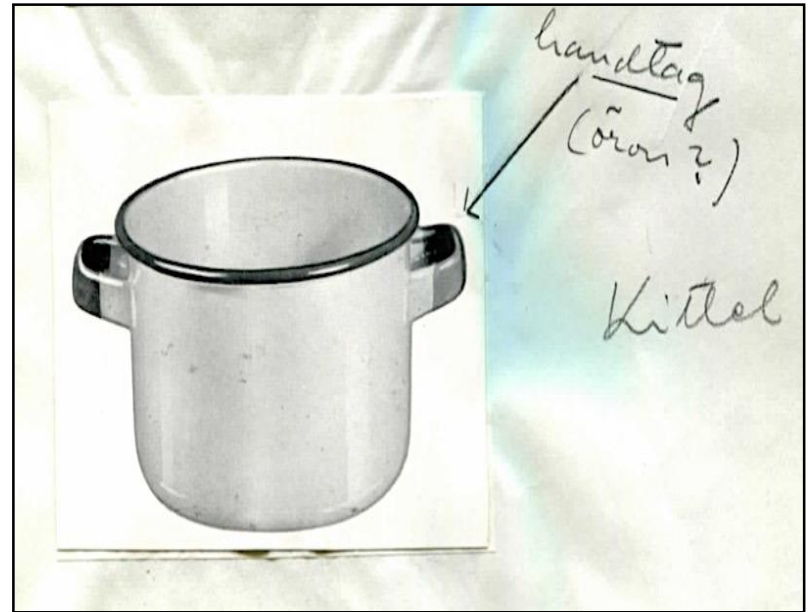
Fråga N mat 27.4.1945

Från Hemmens Forskningsinstitut, som söker få fram en enhetlig nomenklatur för kokkärl, har TNC fått begäran att yttra sig om bifogade förslag. TNC anhåller härmed om Edra uttalanden om detta förslag. Kan man uppdra klarare gränser mellan de olika begreppen?

Exempel: fackexperter

”**Grytan** bör vara benämning för kärl av **kraftigt material**, t.ex. gjutgods, exempelvis stekgryta, bykgryta o.s.v.”
(**Svenska Metallverken**)

Materiallets tjocklek är oväsentlig – men **materialet i sig** är viktigt: ”En aluminiumgryta kan ju vara lika tjock som en järngryta.”
(**Konsumenttjänst**)

(**Kockums Emaljverk**)

Exempel: språkexperter

En **kittel** är gjord av **tunnare material** och en **gryta** av **tjockare**: ”Kittel och gryta torde oftast vara synonymmer, men om skillnad kan göras som antytts [på förslaget], vore det bra. Klarare gränser äro troligen ej möjligt att dra, då begreppen varierar i olika delar av landet och bland individer.”

(**Hans Reutercrona**)

”**Definitionerna synes vara riktiga** och i det hela lämpliga.” Kommentarer ges om regional användning av **gryta**. (**Nämnden för svensk språkvård – Gösta Bergman**)

Några resultat av R147

”Kärl för varmberedning av mat”

- **kastrull**: ”kokningskärl med skaft” (**Kockums Emaljerverk**)
- **kittel**: ”kokningskärl av tunnare gods (jfr gryta), med två öron, t.ex. buljongkittel, fiskkittel, konserveringskittel” (**Svenska Metallverken; Kockums Emaljerverk; Hans Reutercrona**)
- **gryta**: ”koknings- eller stekningskärl av tjockare gods (jfr kittel) med två öron, t.ex. stekgryta, tvättgryta” (**Svenska Metallverken; Kockums Emaljerverk; Hans Reutercrona**)
- Behov att utreda benämningar på **olika specialkärl**, t.ex. *kaffepanna* och *kaffebryggare*!
- Behov att utreda benämningar för **detaljer i kokkärl**, t.ex. *skaft*, *handtag*, *öra* och *bygel*!

R156: synpunkter på R147?

TNC Västerås den 7.7.1945

Till G Bergman, F Claeson, Fru E Ekegårdh, Hemmens Forskningsinstitut,
Kockums AB, Landsmålsarkivet, S Thulin

Rundfråga 156

TNC emotser tacksamt Edert uttalande i nedanstående angelägenhet. Svaret kan (maskin)skrivas direkt på denna blankett, varav det ena exemplaret är avsett att behållas och det andra att återsändas i bifogade kuvert. Svaret önskas om möjligt senast den 20 juli

Fråga R 147

Kan Ni ansluta Eder till de riktlinjer för definition av vissa namn på kokkärl som framlägges i bilagan? De äro resultatet av en tidigare rundfråga (nr 147) och en på grundval därav gjord utredning. Riktlinjerna innebära givetvis intet förbud mot avsteg i speciella fall, men böra så långt möjligt följas.

Fack- och språkexperter accepterar (i stort sett) förslagen i R156. Fortsättning följer ...

R157: förslag i fråga om detaljer i kokkärl

TNC Västerås den 9.7.1945

Till G Bergman, F Claeson, Fru E Ekegårdh, Hemmens Forskningsinstitut,
Kockums Emaljerverk, Landsmålsarkivet, S Thulin *helfj*

Rundfråga 157

TNC emotser tacksamt Edert uttalande i nedanstående angelägenhet. Svaret kan (maskin)skrivas direkt på denna blankett, varav det ena exemplaret är avsett att behållas och det andra att återsändas i bifogade kuvert. Svaret önskas om möjligt senast den 21 juli

Fråga R 157 (Kockum)

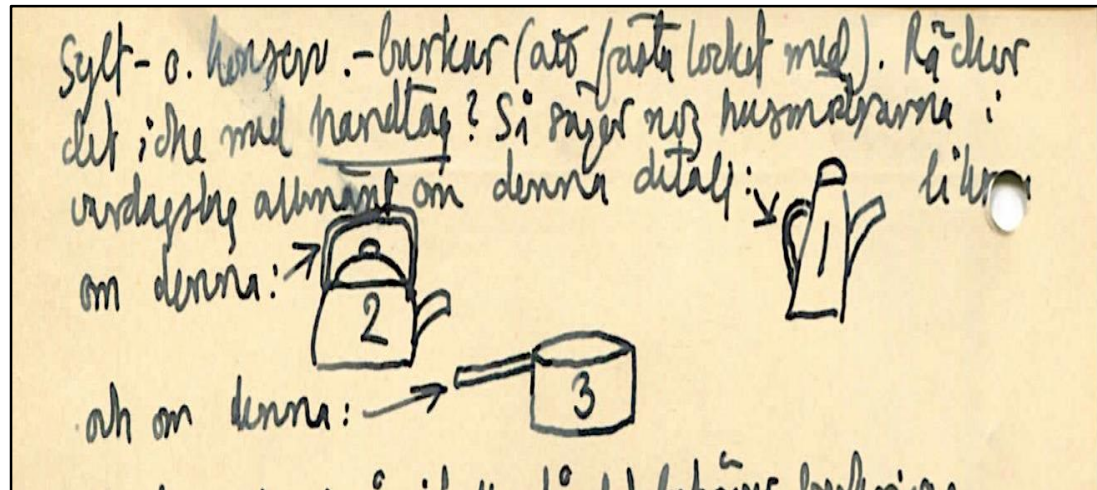
Kan Ni ansluta Eder till de i bilagan angivna termerna och definitionerna för detaljer i kokkärl?

Exempel: fack- och språkexperter

”Vi hava **ingenting att invända** mot de i ovannämnda rundfråga no. 157 angivna termerna och definitionerna för detaljer på kokkärl.”

(**Kockums Emaljverk**)

”Betr. bygel är jag **ngt skeptisk**. Ordet användes i hushållet, bl.a. för metalldelen på locket till sylt- och konservburkar. Räcker det inte med handtag?
(**Gösta Bergman**)

R156 a: förslag från Svenska Metallverken (och TNC)

TNC Västerås den 16.10.1945

Till G Bergman, E Claeson, Fru E Ekegårdh, Hemmens Forskningsinstitut,
Kockums AB, Landsmålsarkivet, S Thulin + Högquarn och Carl Sund

Rundfråga 156 a

TNC emotser tacksamt Edert uttalande i nedanstående angelägenhet. Svaret kan (maskin)skrivas direkt på denna blankett, varav det ena exemplaret är avsett att behållas och det andra att återsändas i bifogade kuvert. Svaret önskas om möjligt senast den 31 oktober

Fråga Från adressaterna för rundfrågorna 156 och 157 rörande kokkärl och kokkärlsdetaljer ha i stort sett endast instämmanden inkommit till TNC, med undantag för AB Svenska Metallverken (S Thulin), vars tillverkningsavdelning just nu lägger ned mycket arbete på att för hithörande don få så logiska och för framtiden lämpliga benämningar som möjligt. I bilagan äro några från detta håll inkomna förslag framställda, och ni bedes uttala Eder om dem. Förslagen äro utarbetade i samråd med TNC, som dock inte tagit slutgiltig ställning till dem utan avvaktar svaren på denna tilläggsrundfråga. Att detta förorsakar ytterligare tidsutdräkt kan beklagas, men viktigare är att utredningen blir så grundlig som möjligt.

Exempel: fack- och språkexperter

”Beträffande bilaga till rundfråga nr 156 a **äro vi icke överens** med beteckningarna i denna bilaga utan översända vi härmed vår katalog och **önska vi vidhålla de termer, som angivas i katalogen**, vilka för övrigt äro desamma som användas av Kockums Emaljerverk.”
(**Carl Lunds Fabriksaktiebolag**)

”**Intet att invända** utom att termen kaffekittel bör bevaras och pipkittel endast införas som klassificerande term.” (**Gösta Bergman**)

Några resultat av R157 och R156 a: "Kokkärlsnomenklatur"

"Sedan TNC utskickade rundfråga 156 a har frågan ytterligare bearbetats, särskilt i samråd med AB Svenska Metallverken, och har även upptagits vid ett styrelsesammanträde inom Kärlfabrikanternas Förening. Härvid har framkommit hur svårt det är att i varje enskilt fall komma till någon fullt logisk lösning. TNC ser inte någon vinst i att ytterligare ligga på detta ärende utan kommer att publicera de hittills nådda resultaten i två spalter i Teknisk Tidskrift. Avskrift av dessa spalter följer nedan."

De fyra viktigaste kokkärlsnamnen – *kastrull*, *gryta*, *kittel*, *panna* – har varit svårast att definiera. TNC ser dock **handtagens utformning** som den mest rationella indelningsgrunden.

”Handtagens utformning beror ju i hög grad på kokkärls avsedda placering på eller i ugn, i värmeskåp osv. och de utrymmesförhållanden och lyftningsförhållanden som sammanhänger därmed. Däremot kan **material** och **godstjocklek** variera avsevärt utan att kokkärls allmänna karaktär ändras, och **användningarna** för kokning, stekning och gräddning är långt ifrån strängt åtskilda.” (**Kockums Emaljerverk**)

”**handtag**, dondetalj för fattning med handen eller med fingrarna, t.ex. skaft, grepe, öra, knopp” Bl.a. **bygel** saknas i listan (**Gösta Bergman**)

Frågor – och svar

- 1) Vad kännetecknar argumentationen i fackexperternas ställningstaganden?
- 2) Vad kännetecknar argumentationen i språkexperternas ställningstaganden?
- 3) I vilken omfattning syns experternas argumentation i slutresultaten av en tematisk serie rundfrågor?